

L'ESTRATÈGIA CONTRA LA FEMINITZACIÓ DE LA POBRESA I LA PRECARIETAT DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

MARTA CRUELLS LÓPEZ

Regidoria de Feminismes i LGTBI

SONIA RUIZ GARCÍA

Departament de Transversalitat de Gènere.

Ajuntament de Barcelona

1. Antecedents i context: crisi múltiple i respostes institucionals

El mes de juny de 2016 es va convocar la segona Taula plenària contra la Feminització de la Pobresa i de la Precarietat de l'Ajuntament de Barcelona, on es va presentar *l'Estratègia contra la Feminització de la Pobresa i de la Precarietat (EFPP)* amb l'objectiu de ser un full de ruta que permeti avançar cap a una equitat real i efectiva entre dones i homes, remouent els obstacles que aprofundeixen en la feminització de la pobresa i de la precarietat. Va ser la culminació d'un procés endegat vuit mesos abans i l'inici d'una estratègia que tindrà vuit anys de durada.

A Barcelona més d'un quart de la població –concretament el 28%– es troba en risc o en situació d'exclusió social. D'aquest total, el 55% són dones i el 45% homes. L'anàlisi de gènere de la pobresa ens assenyala que, més enllà dels recursos materials disponibles, hi ha dimensions –com ara la manca de temps, la sobrecàrrega de treballs, l'estat de salut, etc.– que configuren com les dones pateixen la pobresa i la precarietat, i com ambdues s'han d'abordar de forma conjunta i estructural.

Fa més de vint anys que es desenvolupen polítiques de gènere específiques contra la pobresa de les dones des d'algunes institucions. L'any 1995 la Declaració i Plataforma d'Acció de Pequín, sorgida de la Quarta Conferència Mundial sobre la Dona de l'ONU, va incloure entre els seus 12 àmbits d'actuació prioritària l'objectiu de *“Revisar, adoptar i mantenir polítiques macroeconòmiques i estratègies de desenvolupament que tinguin en compte les necessitats de les dones i donin suport als seus esforços per superar la pobresa”*. Des de llavors, aquest propòsit ha estat en major o menor grau en l'agenda dels poders públics. Tot i això, avui en dia la sobrerrepresentació de les dones entre les persones més pobres del planeta

és un desequilibri que, lluny de corregir-se, ha tendit a augmentar. Així ho indica, per exemple, l'informe "Ombra-CEDAW Espanya" (2015), que reclama dur a terme noves polítiques econòmiques de caràcter inclusiu que tinguin en compte el bon viure de la ciutadania i, en concret, de les dones. També a Europa, només entre 2009 i 2013 el nombre de persones en situació de pobresa es va incrementar en set milions i mig de persones, fins arribar als més de 50 milions que viuen sense recursos suficients per escalfar les seves llars o per afrontar despeses inesperades (Oxfam, 2015).

El feminisme ha mostrat que la crisi que vivim no és només financera, sinó que té diverses perspectives que han de ser treballades des de la interrelació: crisi de les cures, de sostenibilitat mediambiental, alimentària i humanitària, política i representativa (Ezquerria, 2011; Pérez Orozco, 2011; Fraser, 2013). Una crisi múltiple (Marquand, 2012) que ha comportat greus retallades en la despesa pública a diversos països europeus i tot un seguit de reformes de les polítiques de benestar sota la pressió constant dels mercats financers. A Europa s'ha constatat com aquesta crisi ha comportat un augment dels treballs no remunerats que es realitzen en l'àmbit domèstic per assegurar el sistema de producció capitalista (Lux i Wöhl, 2015). Degut a les tendències neoliberals d'austeritat, en el marc comunitari s'han descrit també forts retrocessos en les polítiques de benestar, un increment de les desigualtats en el mercat laboral i el desenvolupament de sistemes de gènere regressius per a les dones (Rubery, 2013).

En aquest sentit, a la Unió Europea, l'Institut Europeu per la Igualtat de Gènere (EIGE) ha iniciat l'any 2016 un estudi exhaustiu sobre pobresa, connectant el gènere amb altres categories de desigualtat i posant l'accent en els grups de dones en situacions més vulnerables. L'objectiu és analitzar tendències en l'acció política i social, fer un seguiment de l'impacte de la crisi en la vida de dones i homes a Europa i desenvolupar un nou indicador per entendre la relació entre pobresa, gènere i migracions. D'altra banda, també el Consell d'Europa va aprovar a finals de 2015 una resolució per lluitar contra la feminització de la pobresa en l'àmbit local, on aquesta EFPP de l'Ajuntament de Barcelona s'encabeix.

A Catalunya i a l'Estat Espanyol, les *polítiques d'austeritat* han tingut un fort impacte diferencial en termes de gènere. Com apunten Alfama, Cruells i de la Fuente (2015), aquestes polítiques han provocat una reducció dels pressupostos i del personal dels serveis públics que afecta especialment les dones, degut a la feminització del sector públic. També han significat una disminució de la despesa pública en sanitat, educació i dels serveis de cura, arran de la congelació de la Llei 39/2006 d'Autonomia Personal –coneguda com a Llei de Dependència– i de la reducció de les places públiques a les escoles bressol i dels ajuts a les famílies, que impacten en sectors fortament feminitzats i alhora traslladen les càrregues a l'àmbit domèstic (Gálvez i Rodríguez, 2011; Larrañaga, Jubeto i de la Cal, 2011).

Així mateix, les polítiques d'austeritat en el nostre context també han modificat les condicions laborals i han incrementat els desequilibris en termes d'usos del temps i de distribució dels treballs. Les polítiques redistributives des d'una perspectiva de gènere es fan urgents quan la bretxa salarial de gènere es dispara i les retallades en les pensions contributives augmentaran les desigualtats en la renda en els propers anys, degut a les trajectòries laborals més discontinües i la major parcialitat laboral de les dones (Pazos, 2014; Gala, 2014). A més, en el mercat de treball trobem una flexibilització de les condicions laborals, el debilitament de la negociació col·lectiva, la rebaixa del cost dels acomiadaments, la reducció dels drets de conciliació, i altres retallades de drets que s'afegeixen a la major parcialitat, temporalitat i precarietat que pateixen les dones (Ruiz, 2014).

En paral·lel, en moltes administracions les polítiques de gènere han patit fortes retallades. Les anàlisis indiquen que les polítiques de gènere han deixat de ser prioritàries quan se les ha fet col·lisionar amb altres interessos econòmics (Lombardo i León, 2014). Les polítiques d'austeritat financera han tingut impactes altament negatius en termes de reducció pressupostaria per a les actuacions de gènere. Això s'ha traduït en la supressió d'organismes institucionals d'impuls de la igualtat de gènere, en l'eliminació de serveis específics adreçats a les dones o en la retallada de personal i de recursos pressupostaris pel que fa a la lluita contra les violències masclistes (Paleo i Alonso, 2014).

Tot i el marc de la Llei orgànica 3/2007, del 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes, i la Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes, les desigualtats persisteixen i són el resultat d'estructures socials que es fonamenten en nombrosos estereotips presents en la família, l'educació, la cultura, els mitjans de comunicació, el món laboral i l'organització social, entre d'altres àmbits. Així doncs, cal actuar estructuralment per eliminar els factors que col·loquen les dones en una situació de subordinació i desavantatge social i econòmic respecte dels homes, i que impedeix que les dones exerceixin plenament llurs drets com a ciutadanes.

Per tant, també des dels governs locals hi ha molta feina a fer. Es pot seguir un model de retallades amb les conseqüències que s'han esbossat a gran trets, o bé fer una aposta clara per anar a l'arrel dels problemes de la feminització de la pobresa i la precarietat. La lluita contra la pobresa des de l'Ajuntament de Barcelona pren un primer impuls l'any 2005, amb l'aprovació del Pla municipal per a la inclusió social. El desplegament programàtic d'aquest document, a més de donar lloc a la creació de nous models de serveis socials bàsics i d'atenció domiciliària, suposa l'aprovació dels diversos plans d'acció que, des de llavors, s'han dissenyat per pal·liar les situacions de vulnerabilitat entre col·lectius específics: persones sense sostre, gent gran, famílies, infants i adolescents. El 2009, el nou Programa d'acció contra la pobresa restaura el compromís per una Barcelona inclusiva i, més enllà d'articular un sistema de serveis públics de prevenció, atenció i inclusió social de persones i col·lectius en situació o risc de vulnerabilitat econòmica, pretén fonamentar-se en uns valors de transformació social i de redistribució d'oportunitats reals. Durant l'any 2016 s'ha fet el tancament del Pla d'Inclusió Social (2012-2015) i s'estan elaborant les bases per a una nova estratègia d'inclusió social de la ciutat. Tot i que encara s'està perfilant, hi ha la voluntat de que sigui un instrument aglutinador de plans i programes de l'àrea de drets socials, que integri diferents actors i entitats socials, i que pugui donar també cabuda a objectius inclusius d'altres àrees com espai públic i urbanisme, mobilitat, el pla de barris i sens dubte també la lluita contra la feminització de la pobresa i la precarietat.

Malgrat que en molts dels plans locals esmentats s'identifica el fet de ser dona com a factor principal de risc de patir pobresa, només hi ha algunes actuacions directament adreçades a dones en situacions d'especial vulnerabilitat, com ara les dones grans que viuen soles i les famílies monoparentals, majoritàriament encapçalades per dones. El treball per a la millora de les condicions socioeconòmiques de les dones migrades, lesbianes o del poble gitano també s'ha inserit en alguns plans municipals. Per tant, analitzant aquesta mancança i tenint present la situació actual, l'estiu del 2015 es veié clarament la necessitat de redoblar esforços i d'encetar un programa estructural de lluita contra la feminització de la pobresa i de la precarietat a la ciutat. Així, aquesta *Estratègia* s'emmarca en la mesura de govern "d'Accions urgents de la lluita contra la pobresa: per una Barcelona més justa i equitativa" que es va presentar al juliol del 2015.

El marc que sosté l'EFPP també es basa en el treball de l'Ajuntament de Barcelona en termes de justícia de gènere. La prioritat de lluitar contra la feminització de la pobresa està en consonància amb les polítiques que es dissenyen des de la Regidoria de Feminismes i LGTBI. De fet, l'Estratègia s'insereix en el Pla per la Justícia de Gènere (2016-2020), l'instrument fonamental de l'Ajuntament de Barcelona per combatre les desigualtats de gènere. El propòsit fonamental d'aquest Pla és la construcció d'una ciutat on les dones tinguin veu i capacitat de decisió; on les tasques domèstiques i de cura estiguin distribuïdes de manera més equitativa i justa; on la pobresa i la precarietat, que actualment té rostre de dona, vagi desapareixent; on totes puguin gaudir d'una vida lliure de violències. Treballar per una ciutat on es reconegui i defensi la nostra diversitat sexual, cultural, religiosa, funcional o nacional: una ciutat on les dones es sentin protagonistes i on estiguin en posició d'igualtat en la vida cultural, econòmica, social i política. Per aconseguir això, el Pla per la Justícia de Gènere es presenta a partir de quatre eixos estratègics. El primer, de canvi institucional, és el que fa referència a les transformacions organitzatives i funcionals que s'han de portar a terme al mateix Ajuntament de Barcelona, a totes les seves àrees, districtes, organismes autònoms i empreses públiques. A més, el pla presenta tres eixos estratègics temàtics, on s'inclou la perspectiva de gènere a totes les polítiques que es desenvolupen des del govern local. Així, trobem l'eix de Barris Habitables i Inclusius, que consta dels àmbits

d'actuació en l'espai públic i l'ecologia, la mobilitat, i la prevenció i la seguretat. Un altre eix anomenat Ciutat de Drets que es compon de les polítiques de participació política, social i tecnològica, salut i drets sexuals i reproductius, coeducació, cultura i memòria col·lectiva, habitatge, ciutadania, interculturalitat i migracions, vides lliures de violències i justícia global i cooperació internacional. Per últim, la Lluita contra la Feminització de la Pobresa i de la Precarietat és un dels tres àmbits d'actuació que configuren l'Eix d'Economia per a la Vida i Organització dels Temps, juntament amb el d'Ocupacions que tracta les polítiques vinculades al mercat de treball i el de Treball domèstic, de cura i d'afectes que integra aquests treballs no remunerats però imprescindibles per al sosteniment de la vida. La reorganització dels temps i dels seus usos s'integra de forma transversal a aquests àmbits d'actuació del que és l'economia per a la vida. Una economia que tingui a les persones al seu centre i adrexi les causes de la feminització de la precarietat i de la pobresa només es pot portar a terme distribuint de forma equitativa els usos del temps.

Per últim, l'EFPP és una peça fonamental de l'estratègia de transversalitat de gènere de l'Ajuntament de Barcelona presentada en format de mesura de govern al desembre de 2015. La incorporació del gènere no només a totes les polítiques d'àrees municipals i districtes, sinó també a l'organització i el funcionament de l'Ajuntament de la ciutat, és una forma essencial de combatre els efectes de la crisi. La transversalitat de gènere, posant la ciutadania en el centre de l'acció de govern, genera un model de gestió pública basat en l'equitat i el bon govern. Es treballa des de l'eficàcia i l'eficiència, a la vegada que posant l'accent en les necessitats de les persones, tot incorporant les seves veus. Concretament l'EFPP es vincula a dos instruments del canvi institucional que requereix el gender mainstreaming. D'una banda, el que busca afermar les estructures d'equitat de gènere a l'Ajuntament; l'EFPP ha estat dissenyada amb la participació de més de 20 departaments, direccions i instituts municipals, i es preveu executar-la des d'un esperit de col·laboració i coordinació interdepartamental. I d'altra banda, l'EFPP també s'ha construït amb la necessària participació dels moviments de dones i feministes, com veurem més endavant.

2. Finalitat i principis orientadors

2.1. Finalitat de l'EFPP

L'EFPP ha estat concebuda amb la finalitat principal de reduir de la pobresa femenina —a mitjà i llarg termini— a la ciutat de Barcelona. És una actuació que posa l'accent tant en les arrels del procés de feminització de la pobresa i de la precarietat com en els instruments i les mesures per combatre'n els aspectes més estructurals. L'EFPP vol contribuir garantir la satisfacció de necessitats i drets bàsics per gaudir d'oportunitats reals per al propi desenvolupament. Hi ha situacions d'urgència i emergència que requereixen ser ateses amb la màxima celeritat, i en aquest sentit les polítiques d'acció i benestar social municipals són fonamentals i complementàries. L'EFPP, per la seva vigència de vuit anys, persegueix un procés de transformació estructural dels factors que intervenen en els processos d'exclusió.

Quan es parla de dones en situació de pobresa i precarietat l'EFPP conceptualitza aquesta situació, per una banda, a partir de l'IPREM (indicador públic de renda d'efectes múltiples), que és el criteri que es fa servir per a la concessió de prestacions i ajuts socials. I per una altra banda, ho conceptualitza incloent els processos d'exclusió que van més enllà dels materials, de la pobresa monetària. Són processos en el marc de la crisi múltiple i per tant expressions dels impactes del neoliberalisme sobre la vida de les dones, en combinació amb l'heteropatriarcat i també el racisme i altres sistemes de dominació que produeixen opressions i explotacions que no estan només vinculades a les carències monetàries, sinó a altres desposseïcions: la crisi de les cures i la manca de corresponsabilitat social —envelliment de la població occidental—, la gentrificació de les grans ciutats, l'aïllament i l'exclusió de les persones migrades, etc. Per tant, parlem tant de pobresa com de precarietat, i els entenem com fenòmens diferents tot i que relacionats. Tots dos estadis generen risc o situacions d'exclusió i de vulnerabilitat.

A l'EFPP, la pobresa la vinculem a allò monetari, i avui en dia els ingressos provenen de les ocupacions, les prestacions que se'n deriven o les transfe-

rències socials. Cal tenir present que existeix una desigualtat salarial forta entre dones i homes. La mitjana salarial és de 1.656,2 € mensuals per als homes i de 1.372,5 € per a les dones. Això vol dir que de mitjana els homes cobren 283,7 € més al mes que les dones, fet que implica que de mitjana al llarg de l'any ells cobren 3.404 € més que elles. I cal afegir la resta de desigualtats en el mercat laboral –segregació horitzontal i vertical, assetjament sexual i per raó de sexe, etc.– que generen altres discriminacions, inclosa l'econòmica –les dones són el 54,6% de les persones desocupades des de fa més d'un any a la ciutat de Barcelona.

Per a les dones de Barcelona, l'ingrés principal són les rendes del treball remunerat (46%). Amb tot, s'observa una diferència percentual de pràcticament 10 punts entre homes (54,5%) i dones pel que fa a aquest tipus d'ingrés. És a dir, molts més homes que dones perceben rendes pel seu treball. I de fet, tenir una ocupació en el mercat actual tan degradat no és garantia de no trobar-se en situació d'exclusió. El risc de pobresa femení entre les dones ocupades i les formades augmenta any rere any i en l'actualitat és del 14%, mentre el masculí es situa a l'11,6%. Pel que fa a les persones que tenen com a ingrés principal les transferències socials, les xifres entre dones (27,4%) i homes (26%) són força semblants. En canvi, el percentatge de dones que no rep cap ingrés és significativament superior al dels homes.

Per tant, l'EFPP ha de fer front a aquesta situació de pobresa monetària de les dones a la ciutat de Barcelona. De fet, tot i que com diem el fet de tenir una feina remunerada en l'actualitat no garanteix per si mateix no trobar-se en situació de pobresa, és la demanda principal de les dones entrevistades per a l'elaboració d'aquesta EFPP. A la pregunta "Què necessites per millorar la teva vida?" la resposta principal va ser: "Una feina". Per a les dones, les ocupacions seran part de la solució de la feminització de la pobresa quan aquestes siguin dignes, es trobin en un mercat laboral sense discriminacions de gènere i en un marc on a més es tinguin en compte la resta de factors que precaritzen la vida de les dones.

Per això, aquesta EFPP integra els aspectes anteriors i a la vegada els lliga amb les situacions de les dones en la resta de treballs –no només els remunerats. I en aquest sentit, els grups de treball es van estructurar per

poder pensar de forma autònoma però vinculada el mercat de treball, els treballs no remunerats de cures i domèstics, i la participació social de les dones. Així l'EFPP parla de la carència de temps o la falta d'harmonització, la impossibilitat de portar a terme una vida plena per la manca d'oportunitats o per obstacles generats per desigualtats de gènere moltes vegades relacionades amb elements d'origen, de classe, de cicle de vida, de diversitat funcional, LGTBI, etc, i que afecta, sovint, a persones més formades que generacions anteriors.

Les vides precàries vénen marcades per no tenir accés a un habitatge digne, o per haver de fer malabarismes amb els consums energètics. Una de les dones entrevistades per l'EFPP comentava: *“Faig de tot: l'aigua de dutxar-me la llanço al vàter amb un cubell; per a la llum tinc el bonus social”*. De fet, a la ciutat de Barcelona, del total d'habitatges disponibles per a emergència social, el 39% han estat adjudicats a titulars homes i el 61% a titulars dones. La feminització de la precarietat té present la sobrecàrrega de treball que tenen les dones per ser les responsables dels treballs de cura i domèstics: tot i tenir una esperança de vida superior als homes, un 26% de les dones considera que el seu estat de salut és regular o dolent, enfront al 16% dels homes, i això està moltes vegades vinculat amb el seu excés de treball. Per últim, en moltes ocasions la precarietat en la vida de les dones s'expressa en situacions d'estrès, de submissió, en la detecció d'un minvament de la capacitat de participació i, fins i tot, en un procés de desempoderament (Ruiz, 2015). És per això que les actuacions de redistribució dels temps i de corresponsabilitat són eixos centrals de l'EFPP; tot l'àmbit d'empoderament i de foment de la participació sociopolítica de les dones en situació o risc de vulnerabilitat esdevé central en la reducció de la feminització de la precarietat.

2.2. Principis orientadors

Dos principis guien l'EFPP de forma transversal. D'una banda trobem la interseccionalitat del gènere amb altres categories de desigualtat, i de l'altra l'empoderament i la participació sociopolítica de les dones. Pel que fa a la primera, l'EFPP té en compte altres factors de desigualtat –com

ara l'origen, l'edat, la diversitat funcional, l'orientació i identitat sexual, la classe social o l'estructura familiar, entre d'altres– que es combinen amb el gènere per determinar l'accés de cada dona a drets i oportunitats. La interseccionalitat és una eina clau tant per analitzar com es configuren els perfils femenins d'exclusió social i pobresa com per dissenyar i posar en marxa totes les actuacions. Les polítiques neoliberals que s'han estat portant a terme els darrers anys han tingut impactes negatius en la vida de la majoria de les dones, i han exacerbat la intersecció del gènere amb categories que poden generar desigualtat (Brah, Szeman i Gadalof, 2015). De fet, les dades de pobresa a Barcelona mostren, per exemple, que el risc de pobresa de les dones, en relació als homes, varia quan tenen més de 65 anys, tenen una diversitat funcional, encapçalen una família monoparental o bé són dones migrades. Per tot això es proposa abordar les situacions específiques que determinen el risc de pobresa d'aquestes dones diverses, però sense estigmatitzar ni excloure possibles situacions no contemplades. L'objectiu no és mostrar com un grup està més victimitzat o privilegiat que un altre, sinó descobrir diferències i similituds significatives per poder superar les desigualtats i establir les condicions necessàries perquè tothom pugui gaudir d'una vida digna. A les polítiques públiques la interseccionalitat presenta un repte afegit a l'hora de traslladar les orientacions teòriques al disseny concret de respostes i mesures. Així doncs, l'EFPP integra el principi d'interseccionalitat:

- Tant en el disseny com en la concreció de la seva metodologia d'elaboració: a les entrevistes i als grups de discussió on s'han recollit les vivències, necessitats i propostes de dones diverses.
- En la diagnosi i en el mateix contingut de les actuacions; en què, d'una banda, es tenen en compte una multiplicitat d'eixos de desigualtat que generen situacions concretes i, de l'altra, es garanteix la suficient flexibilitat per no excloure cap situació no contemplada que pugui generar vulnerabilitat.
- En la creació d'indicadors que permetin visibilitzar la diversitat; i també indicadors de seguiment i avaluació que obliguin a plantejar les accions en termes d'interseccionalitat.

Pel que fa l'enfortiment de l'empoderament i el foment de la participació sociopolítica de les dones, l'EFPP aposta per que les dones prenguin consciència dels seus propis drets, identifiquin les situacions de discriminació, valorin els seus interessos, enforteixin les seves capacitats i endeguin processos de canvi que potencien el poder des del punt de vista individual, col·lectiu i de les relacions properes. Aquest *empoderament* ha de nodrir-se d'un enfortiment de la relació entre l'acció pública de l'Ajuntament i l'acció comunitària dels grups feministes i els moviments socials de lluita contra la pobresa que treballen des de la perspectiva de gènere. Durant l'elaboració de l'EFPP s'ha considerat essencial buscar l'equilibri entre l'esfera pública-estatal i la comunitària. Un equilibri que no implica ni la substitució ni la cooptació d'un àmbit per l'altre, sinó el treball col·laboratiu entre l'Administració pública i el sector social, amb efectes multiplicadors de la perspectiva *empoderadora* de l'Estratègia. A més, entenem l'empoderament no només com a un procés individual sinó també des d'una vessant col·lectiva, on les xarxes de dones, el treball comunitari, el suport mutu, l'associacionisme i el veïnatge són elements que multipliquen l'empoderament individual de les dones i constitueixen ponts per a altres formes de participació política i social.

Així doncs, l'EFPP aborda l'empoderament i la participació de les dones en tots els seus àmbits i fases, i més concretament:

- En la mateixa metodologia de l'Estratègia, que es basa en la recollida de la veu de les dones i de les entitats expertes en la matèria. Aquesta participació femenina es fa des de l'acceptació i la valoració de les capacitats i els interessos de les dones. És a dir, visibilitzant i valorant les seves experiències i aprenentatges específics, per incorporar-los a l'Estratègia com a elements clau de les actuacions que s'han de portar a terme per a posar fi als processos de feminització de la pobresa i la precarietat.
- En la participació de les dones i les entitats expertes en el disseny de l'Estratègia i en el seu seguiment i avaluació.
- En el propi contingut de les actuacions, que rebutgen una essència assistencialista i aposten per una estratègia *empoderadora*, i per

l'enfortiment de les xarxes informals comunitàries de dones com a focus d'autoorganització i participació.

- En la creació d'indicadors de seguiment i avaluació que obliguin a plantejar les accions en termes d'*empoderament* i de participació de les dones.

3. Coproducció: disseny i governança

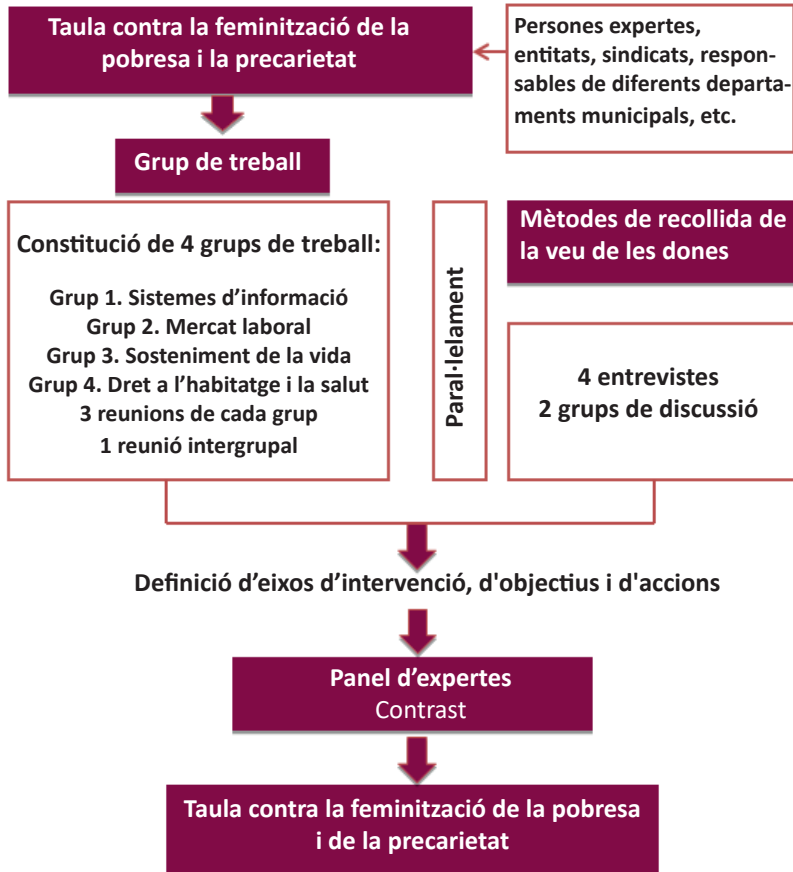
La lògica de la coproducció (Klein et al, 2014) de les polítiques públiques amb la ciutadania ha guiat el disseny i es vol que també impregni la seva implementació. En aquest sentit, entenem que els processos d'elaboració de les polítiques públiques s'enriqueixen quan disposen de la implicació de tots els agents. Tenir present les contribucions de qui treballa de forma diària amb les problemàtiques a tractar i, encara més, de qui les viu és un element democratitzador de les respostes i les formes institucionals tradicionals de les administracions públiques.

Durant massa temps, les experiències, les necessitats i les demandes de les dones no han estat importants per donar forma a les actuacions públiques. Per tant, els seus problemes han quedat sovint invisibilitzats i sense solució. Aquest fet s'agreuja quan parlem de dones en situació de pobresa, precarietat o en risc de caure en l'exclusió social. I és en aquest sentit que hem considerat fonamental compartir la diagnosi, la definició de problemes i la planificació i l'elaboració de respostes des de la transversalitat dels més de 20 departaments i instituts de l'Ajuntament que hi han participat, així com de cinc grups polítics del consistori, de les aportacions de les 33 entitats feministes i expertes en pobresa i gènere de la societat civil, i de les experiències i demandes de 20 dones.

3.1. Procés d'elaboració

El procés de treball per l'elaboració de l'EFPP contempla dues vessants: d'una banda, grups de treball amb persones expertes, entitats de Barce-

lona i organismes de l'Ajuntament; i de l'altra, mètodes de recollida de la veu i de les necessitats de les dones que s'han plasmat en una diagnosi qualitativa. En esquema, el procés ha estat el següent:

Els grups de treball:

A l'octubre de 2015 es van iniciar els treballs, amb la convocatòria i constitució de la Taula contra la feminització de la pobresa presidida per l'Alcaldessa de Barcelona, Ada Colau. Allà van participar persones expertes procedents de l'àmbit acadèmic, entitats de la ciutat de Barcelona que treballen el tema de la pobresa i organitzacions de dones i feministes, diferents departaments, direccions i instituts municipals, representants de sindicats i grups polítics. S'hi va presentar l'objectiu de l'Estratègia, així com una diagnosi quantitativa inicial. També es va explicar la metodologia i el procés de treball proposat. A la Taula d'octubre es van delimitar quatre grups: Dades i sistemes d'informació, Mercat laboral, Sosteniment de la vida, i Salut i habitatge.

Grup - Dades i sistemes d'informació: el primer que es constata quan es parla de feminització de la pobresa i de la precarietat és l'existència de dos obstacles que, de forma combinada, n'impedeixen un correcte dimensionament i un coneixement aprofundit. D'una banda, la utilització d'indicadors estadístics de caràcter androcèntric que no reconeixen la realitat específica de les dones fa que moltes situacions de pobresa restin invisibles. I de l'altra, es detecta que molts dels sistemes d'informació que recullen dades sobre la realitat multidimensional de la pobresa no desagreguen les dades per sexe. En aquest context, paradoxalment, cal tenir en compte que hi ha un marc legal vigent que obliga les administracions públiques a segregar les dades per sexe en totes les enquestes, investigacions i recollides de dades que puguin dur a terme. Aquest grup de treball s'ha orientat a determinar i definir el sistema d'informació de què l'Ajuntament hauria de disposar per tal de poder tenir un coneixement aprofundit del fenomen i abordar-lo en totes les seves dimensions.

Grup - Mercat laboral: en el marc del sistema econòmic capitalista, l'accés i la permanència al mercat de treball formal és el mecanisme bàsic per a la inclusió social i el gaudi dels drets de ciutadania. El fet que el patriarcat i la divisió sexual del treball penalitzin directament la presència de les dones al mercat laboral fa que es vegin abocades, en major mesura que els

homes, a la vulnerabilitat i la precarietat. A més, ja s'ha exposat que un dels punts de mira de l'austeritat ha estat la desregulació de les relacions laborals, amb clars impactes econòmics i de gènere. Així, a l'EFPP s'entén que, més enllà de mesures adreçades a corregir gradualment l'origen de la desigualtat —és a dir, la divisió sexual del treball—, en primera instància cal dur a terme accions positives per a l'accés i la permanència de les dones en el mercat laboral, tant formal com informal; buscant fórmules que contemplin l'economia social i cooperativa, i treballant per un mercat laboral sense discriminacions ni desigualtats de gènere, i en consonància amb la resta de treballs que es requereixen per al sosteniment de la vida.

Grup - Sosteniment de la vida: en el marc de la divisió sexual del treball, entre d'altres, allò que dificulta l'accés de les dones als drets de ciutadania és la manca de valoració social i econòmica dels treballs domèstics i de les cures que els són assignades. En aquest sentit, com aquestes tasques (essencials per al sosteniment de la vida) no passen pel mercat formal —sinó que romanen en la perifèria del sistema econòmic hegemònic—, les dones no disposen dels ingressos ni tenen l'accés a drets que sí que ofereix una ocupació formal. D'altra banda, pot entendre's que s'ha de produir una responsabilització social dels treballs domèstics, de les cures i els afectes, perquè en definitiva aporten un benefici al conjunt de la societat, no només a qui les realitza o a qui les rep de forma directa. Per tant, aquest grup de treball s'ha orientat a proposar mesures adreçades a la corresponsabilització social d'aquests treballs, que no poden recaure només en les dones.

Grup - Dret a l'habitatge i la salut: el dret a l'habitatge és imprescindible per viure una vida plena amb seguretat, per desenvolupar lliurement la personalitat pròpia i, fins i tot, per participar en la vida pública; és a dir, és un dret bàsic per a la inclusió social. Però el seu accés mostra pautes diferenciades entre dones i homes a Barcelona. En aquest marc, davant de la situació de crisi i de l'impacte que aquesta ha tingut en el dret a l'habitatge, des del nou govern municipal s'està desplegant un conjunt de

mesures de caràcter estratègic en matèria d'habitatge i que incorporaran la perspectiva de gènere de forma efectiva. Amb tot, s'ha volgut també tenir en compte situacions concretes, com la de les dones sense llar. Així mateix, l'augment de la pobresa i el consegüent empitjorament de les condicions de vida que ha suposat la crisi, així com les mesures d'austeritat dutes a terme en l'àmbit de la sanitat pública, han tingut una repercussió directa sobre la salut de les dones. A part de les dificultats econòmiques i la manca de temps que els impedeixen poder tenir cura de la seva pròpia salut, la pèrdua de l'ocupació o la finalització de la prestació que podien estar rebent també tenen impactes. Les dones tenen problemes de salut específics determinats per la seva condició de pobresa creixent i reforçats per les retallades que s'estan realitzant en el sistema sanitari.

Tot i que a la reunió inicial d'octubre va sorgir la demanda de crear un grup sobre educació, aquest es va reunir només una vegada per decidir que les actuacions sobre educació s'havien de treballar de forma transversal. Un altre element important que es va acabar reconfigurant durant el procés va ser la fusió final del grup de Mercat laboral i el de Sosteniment de la vida, en consonància amb el plantejament feminista pel qual l'economia es compon tant del treball remunerat com del que no ho és, i que tots dos àmbits estan en relació.

Fins la presentació de l'EFPP l'1 de juny de 2016 en una nova convocatòria de la Taula contra la Feminització de la Pobresa i la Precarietat, es van portar a terme 3 sessions dels grups de treball temàtics i una reunió intergrup. Durant la primera sessió (novembre de 2015) cada grup va encetar una diagnosi compartida i es va debatre com s'havia de recollir la veu de les dones en situació o en risc de pobresa. A la segona sessió (desembre de 2015) es va tancar la diagnosi conjunta a través de l'aportació d'informacions i dades per part de les persones i entitats participants, i es van començar a fixar prioritats, objectius i actuacions que s'havien d'incorporar en una estratègia contra la feminització de la pobresa. La tercera reunió (gener de 2016) va ser conjunta entre tots els grups de treball. Es volia fer una posada en comú de les tasques que s'havien dut a terme des de

cada espai. A més, l'objectiu de la sessió intergrupala era la promoció d'una actuació coordinada entre els grups, tot millorant la integració dels criteris d'interseccionalitat, empoderament i participació de forma transversal en l'estratègia. A la darrera reunió dels grups de treball (març de 2016) es va presentar la diagnosi resultant de les entrevistes i els grups de discussió. També es va compartir una primera versió de les actuacions de l'EFPP i una primera aproximació al model de gestió de l'EFPP. Així mateix, es van deixar unes setmanes de treball per a que cada participant pogués enviar les seves aportacions de forma telemàtica.

Les aportacions finals dels grups de treball, el model de gestió i la diagnosi elaborada a partir de les entrevistes i els grups de discussió es van presentar en un panel de contrast amb d'expertes que es va celebrar el mes d'abril. Finalment, es va dur a terme una segona sessió plenària de la Taula contra la feminització de la pobresa i de la precarietat, on es va explicar i validar el document definitiu de l'EFPP: els eixos estratègics, els objectius, les 71 actuacions resultants, el model de governança proposat i el pressupost per a les 50 actuacions que s'estan executant durant l'any 2016.

La veu de les dones

Vint dones van participar en quatre entrevistes i dos grups focals a partir de les diverses situacions proposades per les participants de l'EFPP. Les entrevistes i els grups de discussió –un amb accent interseccional i l'altre amb un component important d'aspectes del cicle de vida– es van realitzar durant el mes de febrer de 2016 i van ser essencials per acabar de configurar la diagnosi sobre la feminització de la pobresa i de la precarietat a Barcelona, i per nodrir de propostes l'EFPP.

Amb les dones vam parlar i preguntar sobre mercat laboral: *“Vaig haver de deixar els estudis per començar a treballar als 11 anys. I si no tens estudis ni experiència, no et donen feina”*. I es van tractar els temes d'assetjament sexual i per raó de sexe, desocupació, i com la manca de permís de treball i de certificació d'estudis exclouen les dones del mercat laboral formal, en el qual hi ha una major garantia de drets: *“Fa onze anys que sóc aquí i*

treball en negre. Vaig estar cuidant una senyora, ja fa dos anys. També he fet altres coses. Sense estudis, sense feina, què vols fer? Buscar-te la vida al carrer, com la majoria de dones”.

Durant el procés de recollida de la veu de les dones es va voler mostrar l'especificitat de situacions particulars però que a la vegada són compartides per moltes dones. És el cas de la pobresa que poden patir dones que conviuen amb homes que exerceixen violència: *“Durant tres anys vaig cobrar la RAI per maltractament. Després, una beca per a formació. Aviat em caducarà la targeta¹ de l'Ajuntament per comprar menjar i roba. Ara no tinc cap ingrés i l'assistenta social està buscant solucions. I, quan puc, envio diners a la meva filla”.* De fet, les dades del SARA² indiquen que el nombre de dones que cobraven entre 0 i 600 € es va incrementar d'un 6,09% entre 2013 i 2014. 7 de cada 10 dones ateses es trobaven en una situació d'alta vulnerabilitat i risc d'exclusió social, la qual cosa dificulta l'assoliment d'una vida independent, sobretot quan es tenen criatures a càrrec. També les dones que encapçalen famílies monomarentals han de fer front a dificultats afegides a altres situacions de precarietat: *“Fa un any que estic apuntada a pisos de protecció oficial, però no he tingut sort. Pago 300€ per una habitació en un pis compartit [...]. He de pagar el que em demanen, perquè a molts llocs no accepten el nen”.*

La distribució desigual entre homes i dones a l'hora d'assumir les cures de les persones dependents és un dels problemes fonamentals de la feminització de la precarietat. Quan l'Estat no assumeix la responsabilitat en l'àmbit de les cures i no hi ha la possibilitat econòmica d'externalitzar-la fora de les llars, quan tampoc tens xarxes comunitàries a l'abast, la responsabilitat recau sempre en les dones: *“Tinc cura de la meva filla [14 anys] i del meu pare, que està malat. Ara la filla ja és més gran. Quan era més petita, l'àvia també en tenia cura”.*

Per últim, el deteriorament de la salut i la manca de temps per a una mateixa o per dedicar a allò que vulguis són expressions de la precarietat que viuen

---

¹ Targeta Barcelona Solidària.

² Servei d'Atenció, Recuperació i Acol·lida, per atendre situacions de violència masclista.

moltes dones i que ens van transmetre durant el procés de recollida de la seves veus: *“No tinc temps ni de pentinar-me. Quan et trobes en aquesta situació, ja no et recordes de les coses que t’agraden»*.

3.2. Governança, implementació i avaluació

La coproducció també guia la gestió i la implementació de l'EFPP. Durant el procés de definició, en diverses ocasions les participants van demanar que s'assegurés la participació de les dones, no només en la posada en marxa d'aquest treball, sinó també en la implementació, el seguiment i l'avaluació. Així mateix es va posar de manifest el fet que per assolir una important reducció de la pobresa i de la precarietat de les dones a la nostra ciutat cal treballar braç a braç amb la comunitat, per trencar l'aïllament de moltes d'elles. Aquesta fita no pot ser només assolida des de les institucions locals: cal multiplicar esforços, augmentar recursos i sobretot coordinar estratègies per obtenir els millors resultats.

La governança de l'EFPP ha d'estar en harmonia amb els espais de participació i de treball per la inclusió a la ciutat de Barcelona. En aquest sentit, la Taula contra la feminització de la Pobresa i de la Precarietat estarà vinculada a l'Acord ciutadà per una Barcelona inclusiva³, que ofereix un marc excel·lent per continuar desenvolupant la col·laboració entre les entitats i l'Ajuntament de la ciutat, com es va posar de manifest durant l'elaboració de l'EFPP, i amb altres plans i programes municipals de lluita contra l'exclusió.

L'òrgan estable de direcció política i de seguiment de l'EFPP és la Taula contra la feminització de la pobresa i de la precarietat, que es reuneix en sessió ordinària un cop a l'any. Presidida per l'alcalde/essa de la ciutat, hi participen la Regidoria de Feminismes i LGTBI i tots i totes els regidors i regidores implicats, a més de les entitats i grups formals que hagin

---

³ L'Acord Ciutadà és un espai de cooperació entre l'Ajuntament de Barcelona i la societat civil; és a dir, d'acció conjunta entre institucions públiques i organitzacions per construir una Barcelona més inclusiva i amb major qualitat de vida per a totes les persones.

participat en l'elaboració de l'EFPP –o d'altres que en vulguin formar part a partir d'ara–, així com representants dels organismes de l'Ajuntament de Barcelona, gestors de l'EFPP i les 20 dones que han format part de la diagnosi. Ratificar el programa i els informes de seguiment anual es troben entre les seves funcions. Tot i que es poden organitzar altres grups de treball, el de Dades i sistemes d'informació és un grup permanent –obert a totes les persones que integren la taula– i l'encarregat, a més, d'elaborar l'indicador de feminització de la pobresa a la ciutat i els indicadors de seguiment i avaluació.

Els departaments de Transversalitat de Gènere i el de Feminismes i LGTBI gestionen i coordinen l'EFPP en el marc de l'Ajuntament de Barcelona amb els i les responsables tècnics/ques de les actuacions. Des de la coordinació s'elaborarà un butlletí bianual, es prepararan els informes de seguiment anual, es realitzaran les tasques de secretaria dels grups de treball i es facilitaran les avaluacions mixtes intermitja– quan hagin recorregut quatre anys d'implementació – i final de l'EFPP.

4. Eixos estratègics i actuacions destacades

Com l'elaboració de l'EFPP ha anat paral·lela a altres processos participatius i de disseny de polítiques com són el PAM 2016-2019 (Pla d'Actuació Municipal) i el propi Pla per la Justícia de Gènere (2016-2020), l'*Estratègia* s'ha pogut nodrir d'aquests. S'han fet esforços per mantenir línies semblants entre les actuacions, dotant així de coherència l'acció municipal de lluita contra la feminització de la pobresa i de la precarietat. Així, l'EFPP s'ha emmarcat en l'acció municipal per als propers tres anys i en les estructures de lluita contra les desigualtats de gènere de l'Ajuntament.

Així mateix, els eixos d'intervenció de l'EFPP s'han dissenyat en funció dels factors clau identificats que intervenen en aquests fenòmens. Les actuacions que es proposen s'han ordenat per donar resposta a les problemàtiques detectades, a partir d'uns objectius específics a cadascun dels tres grans eixos d'intervenció:

1. Dades i sistemes d'informació.
2. Economia per a la vida i organització dels temps.
3. Ciutat de drets.

Tot i la distribució en tres eixos estratègics i diferents àmbits d'actuació, els apartats s'han d'entendre relacionats. L'EFPP ha començat amb 71 actuacions definides fruit de les demandes sorgides durant el procés d'elaboració i de la diagnosi realitzada. No obstant això, l'Estratègia s'acaba d'iniciar i durant la seva vigència de ben segur que se n'hi afegiran de noves i hi haurà més col·lectius i actors que s'involucraran en la seva definició i gestió. A l'espera de l'execució final d'algunes partides (com és el cas dels ajuts en l'habitatge) i sense comptar les aportacions de personal, el 2016 comença amb 50 actuacions que contempen una dotació pressupostària de 27,9 milions d'euros.

4.1 Dades i sistemes d'informació

Una correcta intervenció sobre els elements de la feminització de la pobresa requereix un coneixement exhaustiu del fenomen. Generar un sistema de dades i d'informació acurat i amb perspectiva de gènere és una necessitat bàsica per visibilitzar la pobresa femenina. L'incompliment legal de segregar totes les dades per sexe, així com la manca d'indicadors que evidencin específicament les particularitats de les dones en els processos de pobresa, posen de manifest la necessitat de redefinir els sistemes d'informació.

Atesos aquests obstacles, l'objectiu d'aquest àmbit d'actuació és dotar l'Ajuntament d'un sistema d'informació que permeti conèixer el fenomen de la feminització de la pobresa de forma integral i exhaustiva. Algunes de les actuacions destacades són les de:

- La desagregació de les dades per sexe en totes les enquestes,

investigacions i recollides de dades dutes a terme per l'Ajuntament, amb una especial atenció a la segregació de dades en les accions d'intervenció.

- Generació d'un indicador local de pobresa que sigui multidimensional i permeti integrar la perspectiva de gènere.
- Difusió de l'informe anual amb dades de gènere i mercat laboral (Consell Econòmic i Social de Barcelona). Aquest informe es revisarà per tal de garantir la inclusió de nous indicadors, contindrà recomanacions per lluitar contra la precarietat i la bretxa salarial, i oferirà un recull de bones pràctiques.

4.2 Economia per a la vida i organització dels temps

Aquest eix està en sintonia amb el segon eix del Pla per la Justícia de Gènere. En el Pla s'afirma que *"l'economia per a la vida és aquella que s'orienta a garantir unes condicions de vida adequades per a totes les persones"*. I per aconseguir aquest objectiu es basa en el reconeixement i la valoració de tots els treballs necessaris per a la subsistència, la reproducció i el benestar de la població.

Per tant, aquesta economia s'ha d'encarregar de dos àmbits que són interdependents: d'una banda, el mercat de treball, i de l'altra, el treball domèstic i el treball de cures i afectes. Cal ressaltar que entre aquests àmbits no hi ha una frontera estàtica, sinó que és porosa i canviant (Carrasco, 2011). I a més es troben vinculats amb els usos dels temps de les persones, i per tant també amb la participació en la vida pública. En l'actualitat, com succeeix amb l'economia, l'organització del temps està configurada entorn al mercat laboral i cal descentralitzar-lo en les prioritats polítiques. A més el temps i els treballs també s'han de redistribuir entre dones i homes.

En aquest eix, per tant, hi queda integrat el que en el procés de definició de l'estratègia anomenàvem sosteniment de la vida i mercat de treball. Tenint en compte aquesta interdependència, l'eix formula cinc objectius priorita-

ris: tres de centrats en mercat de treball i dos en el treball domèstic, les cures i els afectes.

En relació al mercat de treball, els objectius es basen en: la necessitat de la promoció de la qualificació i l'acreditació, així com també de la inserció i la permanència en el mercat de treball per a dones en situació de vulnerabilitat; el desenvolupament d'estratègies per combatre les desigualtats de gènere estructurals que es donen al mercat de treball i que generen una major vulnerabilitat de les dones davant la pobresa; i el foment de la dignificació dels sectors més feminitzats i, alhora, la lluita contra la segregació ocupacional. Algunes de les actuacions més destacades són:

- Desenvolupament d'un programa integral de formació, acreditació i inserció, de qualitat i estable, per a dones en situació de vulnerabilitat. Aquest programa ha d'oferir un servei d'acompanyament continuat per a usuàries amb una durada mínima de dos anys.
- Creació d'ocupació protegida per a dones amb dificultats d'accés i manteniment al mercat laboral: majors de 45 anys, en situació de violència masclista, amb diversitat funcional, amb malalties cròniques, transsexuals, migrades, en situació de desocupació de llarga durada, entre altres situacions no contemplades.
- Creació a Barcelona Activa d'un servei d'acompanyament a l'acreditació professional i a l'homologació de títols.
- Promoció d'alternatives d'acreditació i qualificació professionals, i ampliació del ventall de les ja existents, en especial en barris de rendes baixes.
- Disseny i impuls d'un segell de qualitat de l'Ajuntament de Barcelona, amb perspectiva de gènere, per al reconeixement d'empreses que ofereixen ocupacions dignes, igualitàries i amb veritables mesures de corresponsabilitat.
- Establiment de clàusules d'equitat de gènere en tota la contractació pública de l'Ajuntament.

- Creació d'un programa d'emprenedoria social i solidària per a dones que treballen en els sectors més feminitzats i precaris (neteja, comerç i atenció a persones) o bé es troben en situació d'atur. Aquest servei ha d'oferir assessorament, formació, accés al crèdit i acompanyament per a la creació de cooperatives o associacions (de cura o amb altres finalitats) que permetin a les dones accedir a un treball digne, estable i regulat.
- Per tal de combatre la irregularitat laboral i la precarietat en l'àmbit de les cures, i per facilitar la creació de cooperatives de cura a la ciutat, es desenvoluparà una mediació entre les persones usuàries d'aquests serveis i les cooperatives per fomentar aquesta demanda en lloc de recórrer a l'economia submergida. També es fomentarà la contractació de les cooperatives mitjançant xecs servei.
- En el marc del Pla estratègic de Turisme de Barcelona, s'establirà un acord entre sindicats i empreses per garantir un compromís de millora de les condicions laborals en el sector.

En relació al treball domèstic i el treball de cures i afectes, tres són els objectius centrals: l'impuls de la corresponsabilitat en el treball domèstic i de les cures per part del conjunt d'actors implicats (les llars, la comunitat, el sector privat i l'Administració pública); la reordenació dels temps en el context municipal per tal de trencar la centralitat del temps de treball productiu; i situar els temps de cura, social i personal al centre de les prioritats polítiques. En destaquem algunes actuacions:

- A les llars: revisió i ampliació del projecte "Canviem-ho" per al desenvolupament d'accions de sensibilització i de foment de la corresponsabilitat entre els homes.
- A la comunitat: creació d'una plataforma d'identificació i de difusió d'iniciatives de cura comunitàries i d'experiències de coeducació. Tindrà un suport virtual, però es desenvoluparà territorialment: districtes, escoles i AMPA.

- A les empreses: coordinació amb la Generalitat per al seguiment dels plans d'igualtat i de corresponsabilitat de les empreses ubicades a Barcelona.
- Per part de l'administració local:
  - Ampliació dels serveis del SAD, de teleassistència, de les escoles bressol i dels àpats socials, amb una prioritització per barris.
  - Ampliació del programa RESPIR plus de l'Institut Municipal per a les Persones amb Discapacitat (IMPD) per tal d'oferir més places i estades més llargues.
  - Increment de l'oferta, la quantia i la cobertura de beques de menjador.
  - Oferiment d'activitats extraescolars i de lleure educatiu gratuïtes per als fills i filles de les mares que es troben en situació de major vulnerabilitat, en especial dones monomarentals.
  - Accions perquè la Generalitat revisi els criteris d'adjudicació i els beneficis de la titularitat de família monomarental.
- Implantació i sincronització d'horaris amplis dels serveis públics i oferiment de mecanismes telemàtics per a la gestió de tràmits municipals.

4.3 Ciutat de Drets

Aquest eix també es troba en el Pla per la Justícia de Gènere (2016-2020), tot i que a l'EFPP es centra en aquells àmbits d'actuació que considerem prioritaris per a un treball estructural de lluita contra la feminització de la pobresa i la precarietat: l'habitatge, la salut, i les condicions socials bàsiques, l'empoderament i la participació sociopolítica de les dones.

El Pla per la Justícia de Gènere sosté que Barcelona és una ciutat de drets, de drets fonamentals i també d'aquells inherents a tota persona, sense els quals no és possible accedir a una bona vida. Una ciutat de drets és aquella que garanteix el gaudi dels drets humans, pensats i viscuts també des de la

perspectiva de gènere. Això significa que els governs, amb independència de la seva configuració o orientació política, tenen l'obligació de protegir i garantir a tota la ciutadania l'accés a un conjunt de drets.

En aquest sentit, disposar d'un habitatge digne i tenir accés a una cobertura sanitària adequada són dues condicions indispensables per poder viure amb seguretat i benestar, i per desenvolupar la pròpia personalitat i els propis interessos. Són també una premissa per poder accedir a un altre dret fonamental, com és la participació en la vida pública, i requereixen d'unes actuacions que també el govern de Barcelona pot enfortir.

Per tant, aquest eix aborda aquelles qüestions que són bàsiques per a la inclusió social de les persones i sense les quals no és possible actuar a llarg termini contra la feminització de la pobresa.

En relació a l'habitatge hi ha tres objectius diferenciats: la necessitat d'ampliar l'oferta d'habitatge assequible; garantir l'accés prioritari de les dones en situació de pobresa o vulnerabilitat a aquesta oferta; i assegurar que les llars compleixin unes condicions de salubritat i confort adequades, tot combatent la pobresa energètica i millorant l'habitabilitat. Destaquem les següents actuacions:

- Impuls de polítiques que promoguin la incorporació al mercat d'habitatges buits mitjançant mesures com, per exemple, l'aplicació d'incentius fiscals (bonificació de l'IBI).
- Increment de l'oferta d'habitatge de protecció oficial per a dones en situació de vulnerabilitat.
- Increment del nombre de pisos d'emergència social destinats a dones en situació de violència masclista o a famílies monomarentals.
- Disseny de programes de seguiment individualitzat dels casos de desnonament, que permetin identificar i atendre els factors que han portat a la pèrdua de l'habitatge. Reforç de l'assessorament i de l'acompanyament d'aquests casos.
- Increment dels ajuts a la rehabilitació (assumint-ne el 100%) i

revisió del criteri d'accés per nivell de renda, establint una renda superior en el cas de les llars monomarentals.

En relació a la salut, l'EFPP treballa tres objectius: lluitar contra la malnutrició derivada de les situacions de pobresa; garantir l'accés universal a la salut, amb un especial èmfasi en els drets sexuals i reproductius de les dones; i la millora de la seva qualitat de vida mitjançant la pràctica de l'esport. I entre les actuacions trobem:

- Garantia d'accés universal a una dieta equilibrada mitjançant mesures com la Targeta Barcelona Solidària.
- Garantia de disponibilitat energètica i d'accés a unes instal·lacions adequades per cuinar en condicions de salubritat i seguretat.
- Implementació d'accions positives que garanteixin l'accés prioritari a l'atenció sanitària dels col·lectius de dones especialment vulnerables.
- Exploració i implementació de mesures per garantir l'accés a complements i prestacions bàsics (ulleres, audiòfons, tractaments bucodentals, compreses, bolquers, etc.) als col·lectius més vulnerables. Consideració especial als tractaments crònics farmacològics com a mesura estructural d'empobriment.
- Reforç de l'atenció psicològica amb perspectiva de gènere a les dones cuidadores principals.
- Garantia d'accés lliure i gratuït als mètodes anticonceptius, tant farmacològics com no farmacològics, a dones en situació de pobresa o vulnerabilitat, i sobretot a dones en situació de violència i dones amb la menopausa. Potenciació dels mètodes de barrera, per l'efecte de doble prevenció que comporten.
- Reforç i difusió dels programes de l'Institut Barcelona Esports (IBE) orientats a potenciar la pràctica esportiva de les dones (com el de "Mares escolars"), així com d'aquells que es proposen garantir-hi l'accés universal mitjançant la proximitat i la gratuïtat

de les activitats (“Activa’t als parcs”, no només adreçat a gent gran, caminades Barnatresc, etc.).

Finalment, en relació a les condicions socials bàsiques, *l’empoderament* i la participació sociopolítica, l’objectiu és propiciar contextos econòmic i socials que garanteixin vides plenes, revisant el model de serveis socials i impulsant projectes i programes dirigits a oferir i facilitar eines a les dones per la seva autoorganització. Les actuacions destacades són les següents:

- Dotació d’un suport econòmic d’inclusió per a les llars i les persones amb dificultat per cobrir qualsevol necessitat bàsica amb perspectiva de gènere: prioritçant d’inici a les dones amb major risc de pobresa.
- Creació d’un programa d’atenció a dones en situació de sensellarisme, contemplant els recursos existents i els que haurien d’existir a nivell sanitari, assistencial, d’habitatge i inserció, i fer-ho des d’una perspectiva de gènere.
- Redefinir el model d’atenció de serveis socials per garantir que s’inclouï la perspectiva de gènere i per reduir la percepció d’estigma de les dones que en fan ús.
- Creació d’un programa de formació (tallers) en lideratge i *empoderament* femení per a dones en situació de vulnerabilitat, amb la presència de dones mentores que hagin passat per situacions de vulnerabilitat.
- Ampliació del servei dels PIAD per al desenvolupament d’accions de sensibilització i foment de xarxes des del treball comunitari.
- Facilitació d’espais de trobada i dotació d’eines a les dones treballadores de les llars i del sector del turisme per donar suport a la seva autoorganització i la defensa dels seus drets.

5. Reptes de futur

Tota actuació pública que s'acaba d'iniciar neix amb molts reptes. El repte central d'aquesta EFPP és aconseguir el seu objectiu principal: esdevenir una eina de canvi estructural, capaç no només de donar resposta a les necessitats particulars, sinó també d'incidir en les condicions que situen i mantenen a les dones en la pobresa i la precarietat. L'EFPP és un instrument d'àmbit local del que sabem amb antelació que tindrà dificultats per incidir sobre aquestes condicions i causes més estructurals –precisament perquè moltes d'aquestes no depenen de l'àmbit local, sinó sobretot de les dinàmiques internacionals, estatals i nacionals. Davant d'aquesta limitació, creiem que l'EFPP s'haurà de vincular amb polítiques d'altres nivells administratius i que dependrà alhora de les lluites i fites que s'assoleixin als carrers en els propers anys i del diàleg amb els moviments socials, entre ells els feministes. En aquest sentit, serà cabdal que aquesta estratègia estigui en permanent construcció i evolució durant els seus anys de vigència per poder encabir nous canvis, els vincles amb altres polítiques, i abastir un major nombre de necessitats que es vagin detectant; i així poder fer front als múltiples factors que assenten les bases de la feminització de la precarietat i la pobresa.

Aquest caràcter flexible i obert de l'Estratègia, però, comporta altres reptes destacables. Un d'ells és comptar amb els instruments adequats per mesurar el seu impacte, tenint en compte que la seva definició no ha quedat tancada d'inici. Un segon repte és no convertir-se en un espai tecnocràtic. De fet, un dels punts forts d'aquesta estratègia ha estat el seu procés d'elaboració col·laborativa entre actors comunitaris i l'Ajuntament de Barcelona. Aquest treball compartit, definint bé les competències i les responsabilitats de tots els agents implicats, s'ha de mantenir en endavant. La coproducció de les polítiques públiques enriqueix la nostra democràcia local i és un component indispensable per a la implementació de la transversalitat de gènere. Tot i que també s'ha de procurar que no siguin espais copats per entitats i organitzacions ben establertes en el sector; això és evitable si de manera constant es mantenen obertes les possibilitats de participar de l'EFPP i es garanteixen implicacions més enllà de les que normalment estem acostumades. En aquest sentit, considerem que serà clau la participació durant el desplegament de l'EFPP de les dones que han

format part de la diagnosi transmetent les seves vivències i d'altres dones que es troben en situacions de pobresa i precarietat.

Finalment un tercer repte és el de garantir que tots els actors de l'Ajuntament de Barcelona que han de participar en la solució d'aquest problema en formin part. En aquesta direcció cal esmentar que l'EFPP no tindria l'abast que té en l'actualitat si gran part de l'Ajuntament de Barcelona no s'hagués implicat de ple en el seu naixement. Moltes àrees, departaments, regidories i comissionats que tenien un paper rellevant per fer front a la pobresa i la precarietat s'han involucrat en el procés. En un futur immediat, però, caldrà potenciar encara més l'entrada de nous actors i establir noves sinergies. Actualment, l'EFPP ja ha iniciat un treball conjunt amb el Pla de Barris de l'Ajuntament de Barcelona, que s'adreça als barris de la ciutat amb majors dificultats i que permetrà per tant concretar l'estratègia en el territori, allà on s'ha d'implementar, i fer-ho de la mà de les dones dels barris, a partir per exemple dels consells de dones o de feminismes dels districtes.

Amb tot, si bé els reptes descrits són importants, a dia d'avui i després de molts mesos de treball entre molts actors comptem amb una part del recorregut fet: un full de ruta definit i els recursos necessaris per iniciar el seu primer tram.

BIBLIOGRAFIA I WEBS CONSULTADES

- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2016): *Estratègia contra la Feminització de la Pobresa i de la precarietat a Barcelona (2016-2020)*. Regidoria de Feminismes i LGTBI, Departament de Transversalitat de Gènere - CIRD (Gerència de Recursos) [bcn.cat/dones – Plans, programes i mesures de govern]
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2016): *Pla per la Justícia de Gènere (2016-2020)*. Regidoria de Feminismes i LGTBI [bcn.cat/dones], última consulta: juliol 2016.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2015): *Informe de Dones Sol·licitants d'Habitatge a 30/9/2015*. Registre de Sol·licitants d'Habitatge amb Protecció Oficial de Barcelona, Institut Municipal d'Urbanisme - Bagursa.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2015): *La Transversalitat de Gènere a l'Ajuntament de Barcelona. Mesura de govern* [bcn.cat/dones – Plans, programes i mesures de govern], última consulta: juliol 2016.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2015): *Memòria SARA*. Servei d'Atenció, Recuperació i Acollida, per atendre situacions de violència masclista.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA: *Acord Ciutadà per una Barcelona Inclusiva*. <http://www.bcn.cat/barcelonainclusiva/ca/> - última consulta: juliol 2016.
- ALFAMA, Eva; Cruells, Marta; De la Fuente, Maria (2014): “¿Qué ha cambiado con esta crisis? El mainstreaming de genero en la encrucijada”. *Investigaciones Feministas*, 5, pp. 69-95.
- BRAH, Avtar; Szeman, Ioana; Gedalof, Irene (2015): “Introduction: Feminism and the Politics of Austerity.” *Feminist Review*, 109, pp. 1-7.
- CARRASCO, Cristina (2011): “La economía del cuidado: planteamiento actual y desafíos pendientes”. *Revista de Economía Crítica*, 11.
- CONSELL ECONÒMIC I SOCIAL DE BARCELONA (2015): *Informe sobre*

l'atur a Barcelona [www.cesbcn.com], última consulta: juliol 2016.

- EZQUERRA, Sandra (2011): “Crisis de los cuidados y crisis sistémica. La reproducción como pilar de la llamada economía real”. *Revista de Investigaciones Feministas*, 2, pp. 175-194.
- FRASER, Nancy (2013): “A Triple Movement?”. *New Left Review*, 81, pp. 119-132.
- GALA, Carolina (2014): “Últimas reformas en materia de pensiones”, ponència presentada a la jornada *El Gènere de la troika*. Observatori IQ, 21 de març de 2014, Barcelona.
- GÁLVEZ, Lina; Rodríguez, Paula (2011): “La desigualdad de género en las crisis económicas”. *Revista de Investigaciones Feministas*, 2, pp. 113-132.
- IERMB (2011): *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya*. [www.enquestadecondicionsdevida.cat/], última consulta: juliol 2016.
- KLEIN, Juan-Luis; Fontan, Jean-Marc; Harrisson, Denis; Levesque, Benoît (2012): “La innovación social como factor de la transformación social: el caso del modelo quebequense”, a Grellier, H; Gago, M; Arando, S. (coord.): *La Economía social y solidaria: ¿un paradigma más actual que nunca?*. Mondragon Bilduma: Arrasate.
- LARRAÑAGA, Mercedes; Jubeto, Yolanda; De la Cal, María Luz (2011): “Tiempos de crisis, tiempos de des-ajustes, tiempos precarios, tiempos de mujeres”. *Revista de Investigaciones Feministas*, 2, pp. 95 – 111.
- LOMBARDO, Emanuela; León, Magdalena (2014): “Políticas de igualdad de género y sociales en España: origen, desarrollo y desmantelamiento en un contexto de crisis económica”. *Revista de Investigaciones Feministas*, 5, pp. 13-35.
- LUX, Julia; Wöhl, Stefanie (2015): “Gender Inequalities in the Crisis of Capitalism: Spain and France Compared”, a Ebenau, M; Bruff, I; May, C. (Eds.), *New Directions in Critical Capitalisms Research, Critical and Global Perspectives*. Palgrave MacMillan, pp. 101-117.

- MARQUAND, David (2012): “Europe’s Multiple Crisis”. *Social Europe Journal* [<http://www.social-europe.eu/2012/02/europes-multiple-crises/>], última consulta: juliol 2015.
- NACIONS UNIDES (1995): *Declaración y Plataforma de Acción de Beijing*. [www.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/.../csw/bpa_s_final_web.pdf], última consulta: juliol 2016.
- OBSERVATORI DONA, EMPRESA I ECONOMIA (2016): *Indicador d'Igualtat de Gènere de Catalunya*. [http://premsa.cambrabcn.org/sites/default/files/20160302_Indicador%20igualtat%20de%20genere.pdf], última consulta: juliol 2016.
- OXFAM (2015): *Una Europa para la mayoría, no para las élites*. [http://intermonoxfam.hosting.augure.com/Augure_IntermonOxfam/r/ContenuEnLigne/Download?id=9DA09636-E523-40D4-B876-863E22639F18&filename=bp206-europe-for-many-not-few-090915-es.pdf], última consulta: juliol 2016.
- PALEO, Natalia; Alonso, Alba (2014): “¿Es solo una cuestión de austeridad? Crisis económica y políticas de genero en España”. *Revista de Investigación Feminista*, 5, pp. 36-68.
- PAZOS, María (2014): “L’aclapadora lògica del sistema de pensions”. *Nous Horitzons*, 206, pp. 42-49.
- PÉREZ OROZCO, Amaya (2011): “Crisis multidimensional y sostenibilidad de la vida”. *Revista de Investigaciones Feministas*, 2, pp. 29-53.
- PLATAFORMA CEDAW SOMBRA ESPAÑA (2015): *Informe Ombra-CEDAW Espanya*. [<https://cedawsombraesp.wordpress.com/>], última consulta: juliol 2016.
- RUBERY, Jill (2013): “From ‘women and recession’ to ‘women and austerity’: a framework for analysis”, a Karamessini, M; Rubery, J (ed.), *Women and Austerity. The economic crisis and the future for gender equality*. Roudledge: London and New York, pp. 17-36.
- RUIZ, Sonia (2014): “Austerity policies from a feminist perspective.

The Spanish case”. *International Policy Analysis*, Friedrich Ebert Stiftung, <http://library.fes.de/pdf-files/id/10701.pdf>, última consulta: 13/12/14.

- RUIZ, Sonia (2015): “Power and representation: feminist movement challenges on work”. *Revista Española de Ciencia Política*, 39, pp. 195-220.